

TÓTH JUDIT GABRIELLA  
KIÚTKERESÉSI STRATÉGIÁK AZ ASSZIMILÁCIÓS VÁLSÁGBÓL  
*A kétvölgyi vendek példája*

Absztrakt

2011-ben kezdtem a magyar-szlovén-osztrák hármashatár közelében élő kétvölgyi vendek identitásával foglalkozni, és a „Kétvölgy ezer arca” kutatási projekt keretein belül kutatom az asszimiláció problematikáját a településen életútinterjúkkal és szekunder módszerként fotóantropológiával. Jelen tanulmány a nemzetiségi asszimilációhoz való viszonyulás egy egyedi példáját, a kétvölgyi vendek esetét próbálja értelmezni, akik különböző „túlélési” forgatókönyveket dolgoznak ki, mellyel a folyamatot lassítani igyekeznek. Ezen megoldásokat részben az endogámiában látják, másrészt teljesen új funkciót tulajdonítanak a határnak, mely a Simmel által megfogalmazott Brücke szerepét tölti be esetükben, azaz a határ átmenetet jelent egyik világból a másikba, ahol elmondásuk szerint „szeretik gyermekeiket”. A határátlépések ugyanakkor a Schütz értelmezéséből ismert Mitwelt megteremtését jelenti, amely az a lehetséges társadalmi világ, amely az anyaországgal megélt nemzetiségi identitást és sorsközösséget hordozza magában, ahol nem csupán megfigyelőként, hanem aktív csoporttagként jelenik meg a kétvölgyi ember.

---

151

1. Falu a hármashatárnál

Egy nemzetiségi csoportnál nagyon fontos az, hogy az identitás, mint a társadalom kulturálisan szervezett kategóriája beépüljön a köztudatba, és ez a kategória megfelelő helyen alkalmazást is jelent. Amennyiben megváltozik a kulturális környezet, az új kultúrába lépés mindenképpen magával hozza a bizonytalanság kérdését és az identitás újraszerveződését is. Az asszimiláció egy olyan összetett

társadalmi-lélektani jelenség, ahol a tudatosságnak és az értelmiségi aktivitásnak nagy szerepe lehet a folyamat lassításában. A nemzeti kisebbségi tudat mindig két irányba változhat: vagy szilárd, és az egyén vállalja a különbözőséget minden mással szemben és küzd a megmaradásért; vagy pedig számba veszi azt a tényt, hogy nemzetiisége el fog tűnni – legyen ennek bármiféle oka – és beleolvad, asszimilálódik a domináns kultúrába. A multikulturalitás és az asszimiláció olykor szembe kerülnek egymással, máskor pedig egymás mellett élnek.

Kétvölgy a szentgotthárdi kistérség részét képezi és lakosságát tekintve mintegy 122 főt számlál, melynek megközelítőleg 90%-a szlovén nemzetiségűnek vallja magát és beszéli a szlovén nyelv helyi dialektusát, a vend nyelvet. A települést Permise (Verica) és Ritkaháza (Ritakrovci) egyesítése óta jegyzik, melyeket először Vashegyalja néven 1944-ben vontak össze, és 1951-től viseli jelenlegi nevét.

A falu múltját tekintve csupán kísérletek történtek az erőszakos asszimilálásra, de ez akadályokba ütközött, egyrészt mivel a vendek többségben éltek itt, másrészt nem tették magukévá a magyarok kultúráját, nyelvét vagy éppen gondolkodásmódját és az identitás megvállása a mai napig így van, változás egyedül a nyelvhasználatban történt, és erőteljes nyelvváltást mutat a közösség.

„Az az igazság, hogy a falu többsége még mindig szlovén, azaz vend, a kettő egy és ugyanaz, bárki bármit mond. Kb. 10% az aki nem szlovénnek tekinthető. Sajnos azonban nem mindenki beszéli az anyanyelvét, fiatalok közül gyakorlatilag én, meg az idősebbik bátyám az aki, beszéli, viszont ezen fiatalok közül is azért tudnék mon-

dani olyat aki kötődni igyekszik a szlovénséghez, például két lány közreműködik szlovén színjátszó körben.” (D. Á.)<sup>1</sup>

„A kettős kultúra, kulturális gyakorlat és nyelvhasználat minden olyan nemzetiségi csoport sajátja, amely hosszú történelmi periódust tölt el abban az országban, ahol letelepedett és otthon érzi magát.” (Garam – Szántó 1991: 17) A kettős kultúra lehet a kétvölgyi vendek kulcsproblémája is, hiszen azzal, hogy egyre kevesebben beszélnek az anyanyelvet és egyre több a beköltöző és a vegyes házasság, egy olyan elmozdulás történt az asszimiláció felé, melyet különböző egyéni forogatókönyvekkel próbálnak ellensúlyozni, mint az endogámia és a határ szerepének átértékelése.



1. sz. Kétvölgy elhelyezkedése a kistérségben.

Forrás: [http://www.ketvolgy.hu/pages/telepules\\_al.aspx?id=1521224](http://www.ketvolgy.hu/pages/telepules_al.aspx?id=1521224)

<sup>1</sup> A tanulmány során monogrammal jelölöm adatközlőimet, etikai okokra hivatkozva.

## 1. 1 Etnikai csoport

Az asszimiláció folyamatának tárgyalása előtt tisztázandó az etnikai csoport definíciója, melynek tagjai „külső megjelenésük vagy szokás-erkölcsük alapján – esetleg mind a kettő – hasonlósága alapján, vagy a gyarmatosításhoz és vándorláshoz fűződő hasonló emlékek miatt szubjektíve meg vannak győződve közös leszármazásukról, és oly módon ápolják és terjesztik ezt a szubjektív hitet, hogy annak fontos közösségképző szerepe lesz...teljesen mindegy, hogy fennáll-e a közös leszármazás – vérségi összetartozás ténye.” (Weber 1992: 96) Parsons meghatározásában a transzgeneratív jelleg kerül kiemelésre, mely három elemből tevődik össze: nyelv, a közösség kultúrtörténete és a hagyományok átörökösítése. Giddens az *eticitás* fogalma<sup>2</sup> alatt „olyan kulturális szokásokat és szemléletmódot jelöl, amely megkülönböztet egy adott emberközösséget” (Gyurgyik 2001:150).

Az etnikai csoport mindenképpen egy kisebbségi közösség, mely fogalomhoz gyakran társul a diszkrimináció, a társadalmi elszigeteltség és csoportszolidaritás kérdésköre. A kisebbségi csoport tagjaként csak a csoport tagjai számára átörökíthető legendákban rejlő tradíciókészlettel, szokás-erkölcsökkel rendelkezik az egyén, és olyan habitusokat tulajdonít önmagának, mely hasonló pszichológiai jegyeket, értékeket és normákat, közös vallást és nyelvet feltételez a csoport tagjaival. „A csoport kulturális megkülönböztetése olyan elkülönít-

---

<sup>2</sup> Giddens elméletében az etnikai csoport kulturális értelemben megkülönbözteti magát a többi csoporttól, mely különbözőséget azok is elismerik. A hely, a történelem, az ősök tisztelet és a vallás szolgál leginkább a megkülönböztetés fontosabb pontjaiként. (Lásd: Giddens 1995)

hető morfológiai-kulturális jegyek alapján történik, amelyeket a csoport saját kultúrájából mások számára látni hagy.” (Bindorffer 2001: 22) Az etnikai csoport biztosítja az egyén számára az identitás megélésének lehetőségét, a csoporttagság vállalását és az azonosság érzését. A csoporttagság vállalása azonban az egyén döntése, és ez határozza meg a kisebbségi lét fenntartását vagy éppen asszimilációját egy másik kultúrába.

## 1. 2 Asszimiláció

A latin nyelvi hagyományokra támaszkodva az asszimiláció szó az *assimulo* igére vezethető vissza, mely valaminek valami máshoz történő hasonlóná válását fejezi ki. „A hasonlóná válás vagy hasonulás az utánzás eszközével megvalósított folyamat.” (Biczó 2009: 37) Az *assimulo* igen azonban túlmutat az utánzáson, sokkal inkább az azonosságra való törekvést fejezi ki.<sup>3</sup> „Asszimilálódni annyit tesz, mint elsajátítani egy másikat, a sajáttól eltérő életvilág szabályait, értékkeszletét. A befogadó csoportba történő maradéktalan beolvadás feltételezi a nyelvet, a szokásokat, a közösség történelmének, hagyományainak megismerését.” (Biczó 2009: 39) A másik kultúra hagyományainak elsajátításához, magunkévá tételéhez egy olyasfajta viselkedésmódot szükséges, mely az utánzáson keresztül valósul meg. Ez az utánzás az asszimiláció kulcskérdése, mely azért érdekes folyamat, mert nem fedi fel azonnal az asszimilálódó csoport szándékát, azaz, hogy elfogadásról vagy inkább elkülönülésről van szó a közösség vagy a személy részéről. Ugyanakkor azzal, hogy az egyén vállalja egy hajdan még idegen csoporthoz való tartozását, felelősségvállást is jelent,

---

<sup>3</sup> A latinoknál az asszimiláció politikai gyakorlathoz kapcsolódik, lásd Vergilius *Aeneis* (Ford. Kartal Zsuzsa)

hiszen ezzel elkötelezett lesz egy csoport felé. Az asszimiláció folyamata két pólussal rendelkezik: az asszimiláló és az asszimiláns egyaránt hozzájárul az asszimiláció során végbemenő eseményekhez és változásokhoz.

A német nyelvhasználatban az asszimiláció szó szinonimájaként az Aneignung főnevet alkalmazzák, mely tulajdonképpen egy jogi kifejezés, egy gazdátlan dolog eltulajdonítás útján való megszerzését jelenti. Általános értelemben valaminek a belsővé tételéről van szó, Sich zu eingen Machen. A német szóhasználat szoros összefüggésben áll Hegel értelmezésével, aki az asszimiláció fogalmához sorol minden olyan folyamatot, amelyben „egy organizmus a számára külsődlegesen adott, nem szervesen velejáró jelenséget, mint szubjektívet, bensővé tett lényegét képes elsajátítani, vele azonosulni” (Biczó 2009:42). Elmélete szerint az asszimilációnak három formáját különíthetjük el. Az első esetben kiemeli az asszimilált dolog iránti érzékenységet<sup>4</sup>, a második esetben egy gyakorlati viszonyként<sup>5</sup> értelmezi a folyamatot, míg a harmadik szempont a művészi ösztön<sup>6</sup>. Az angol nyelvhasználat az assimilate szó kapcsán három lehetséges szinonimát kínál: a to take in kifejezést, melynek jelentése illeszkedik valamihez; a to fit into, melynek jelentése összhangba hoz; és a to become similar, melynek jelentése hasonlóvá válik. Az angolszász társadalomtudományokban sajnálatos módon kicsit zűrzavaros a

---

<sup>4</sup> A külvilág iránt tanúsított érzékenység folytán sajátítja el a tudást az egyén, miközben egy új kontextusban helyezi el magát.. A befogadó ún. szellemi átlényegülésen megy keresztül.

<sup>5</sup> Az asszimiláció folyamatát meghatározza a környezettel folytatott fizikai kapcsolat, „a befogadó anyagi értelemben átlényegíti, és ezáltal feloldja magában a tapasztalatilag adott világ meghatározott kontextusait” (Biczó 2009: 43)

<sup>6</sup> Az asszimiláló kultúra ismereteit arra használja fel, hogy környezetét kedvezőbbé tegye.

terminológia használata, melynek oka az a sokszínű szociológiai és antropológiai elmélet, mellyel a szakirodalomban találkozhatunk. (Biczó 2009: 46-53)

„Fenomenológiai értelemben minden asszimilációs folyamat az asszimilációs helyzet megváltozásából levezethető esemény.” (Biczó 2009: 101) Az asszimiláció egy olyasfajta életvilágként írható le, mely már Husserl-nél is megjelenik<sup>7</sup>, aki kijelöli a helyzethez való viszonyulás azon két alaptípusát az életvilág tematizálásán keresztül. Számára az életvilág a természetes beállítódás világaként jelenik meg, az én és a környezet kapcsolatában. A világ „a meghatározatlan valóság homályosan tudott horizontja” (Heller 1997: 46), a leíró, megfigyelő és elemző tudati beállítódásunk egyidejűleg jelentkezik.

Az asszimilációs helyzet két vonatkoztatási pontja a Buber által megnevezett én és te meghatározások, mivel a te kijelentésével egyidejűleg meghatározzuk az én fogalmát is. „Az 'én' és a 'másik' szembenállása a mindennapi élet elemi tapasztalat, és nemcsak kultúrán belüli, de kultúráközi értelemben is általános élmény.” (Biczó 2009: 100) Ez a kétpólusú kapcsolatot az asszimiláció esetén az asszimiláns és az asszimiláló alkotja, melyek az idegen és a befogadó kategóriákkal is leírhatók. Alfred Schütz egy nagyon mélyen motivált<sup>8</sup> értelmezését adja az idegen fogalmának, amikor is egy olyan szociokulturális tényként jeleníti meg, mely szerint az idegen mindig egy másik kultúra képviselője, ezért lesz fontos az, hogy miként is

---

<sup>7</sup> Husserl különbséget tett a szellem és lélek fogalma között, mely utóbbit a természetes valóság részének tartotta. Az objektív szellem és a szubjektív természet szembeállítását az ember azon megváltozott élethelyzetére, külső körülményeire utal, amelyben új értelmezési keretre van szüksége. A kultúrához úgy juthatunk le, ha a természettől elvonatkoztatunk. Bővebben Ricoeur 1997.

<sup>8</sup> Schütz Az idegen című tanulmányát öt évvel Amerikába való érkezése után jelenteti meg.

jeleníti meg önmagát a befogadó kultúra tagjai előtt. Az idegen a befogadó kultúrában fogja először megtapasztalni, hogy addig bevált és magánének tudott szokásrendszere, magatartásformái mennyire helytállóak egy másik kultúra mellett, illetve abban.

Mivel előzetesen nem rendelkeztem cenzussal vagy bármilyen egyéb olyan adatsorral a kétvölgyi terepen, amely a lakosság létszámát, névsorát vagy éppen nemzetiségi hovatartozását foglalja össze, ahol a leggyakrabban előforduló családnevekre bukkanhattam a terepen, az a hely, a temető. A temető fejfáiról egyértelműen kiderültek számomra, hogy a falu ősi családnevei a Doncsecz (ennek több nyelvváltozata, mint Dancsecz, Doncsecs, Dancsecs, Doncsesz, Dancsesz), Talabér, Stájér, Serfecz vagy a Trájber. A környék legerősebb családnéve az előbb említett Doncsecz, amelynek különböző változataiban jól megfigyelhető a betűváltás, ami arra ösztönzött, hogy azt feltételezzem, hogy egyfajta magyarosítási törekvések indulhattak be a szlovénok körében. Ezt a permisszimát később az interjúk is alá támasztani is látszottak, bizonyítva azt, hogy ennek oka egyrészt politikai okokra vezethető vissza, másrészt a magyarok számára könnyebb kiejtés volt, ez utóbbi jelzi a két kultúra egymáshoz való közeledését.

„A temetőinkben vannak anyanyelvi sírfeliratok, valaha sokkal több volt ebből. Amikor azonban felújításra került számos sír, a hozzátartozók már magyar feliratot készítettek, mert mindenki tudta a besúgóok figyelik ezt is.” (T. B.)

„Hogy mi ennek az oka? A magyarok nehezen tudták kimondani a szlovén neveket, kedvezni akartunk nekik, miközben észre sem vettük, hogy szép lassan magyar neveink lesznek.” (G.B.) A helyiek elmondása szerint ez a magyarosodási törekvés, még ha a vendektől ered is, és nem az idegen kultúra igyekezett ezt kialakítani, erősen meghatározóvá vált és már érzelmi kérdést is jelent, ha temetkezésről kerül sor.

„Mi családjunkban az apai dédszüleimnek és ükapámnak van vendül sírfelirata, nagyapám azonban a 80-as években már a feleségének és



magának magyar feliratú sírt készített. Az anyai nagy- és dédszüleimnél, akik szintén már a második világháború után haláloztak el szintén a magyar a felirat. Az apám sírjára is az anyám GÖRCSÖSEN ragaszkodott, hogy magyarul legyen a felirat.” (D. Á.)



2. sz. Doncsecs Mária nyughelye. Terepfotó. Készítette: Tóth Judit Gabriella. [2011]

### 1. 3 A Doncsecz család példája

A kutatás első szakaszában az előző szövegrészben említett Doncsecz család nemzetiségi hovatartozásának, átörökösítő törekvéseinek és a családnévben keletkezett betűmódosulások feltárása történt meg. A család elérhetővé tette számomra fotótárát a találkozások

során, így azonosító interjúkat<sup>9</sup> készíthettem, amelyek segítségével öt olyan generációt lehet elkülöníteni a Doncsecz névben előforduló betűváltozások kapcsán, amelyekkel a sírfeliratokon is találkoztam. Ezek a következők:

- I. Doncsecs generáció 1880-1970
- II. Dancsecz generáció 1900-1945
- III. Doncsecz generáció 1850-1920
- IV. Doncsecz generáció 1930-1980
- V. Doncsecz generáció 1950-2000

A családi leszármazásról való beszélgetés közben tisztázódnak szocializációval kapcsolatos kérdések, mint az identitás átörökösítéséhez kapcsolható férfi és női szerepek, és a generációs hierarchia.<sup>10</sup> Kétvölgyön a nagyszülők a gyermekeiktől várták, hogy tovább adják a vend tudatot az unokáknak, azok pedig hol megtették, hol nem.

„Ők is úgy adták át a szlovén identitást, ahogy adták, sőt ők átadták a szüleimnek, a szüleimtől meg azt várták el, hogy ezt teljesen adják át nekünk, de ez csak felerészt sikerült. Később a nagyszülők neheztek is emiatt a szülőkre, de viszont ők idősek voltak és nem érezték, hogy erejük lenne a gyerekek erre való nevelésére.” (D. Á.)

Barthes feltevése, miszerint a fotó osztályozhatatlan (Barthes 1985) a kétvölgyi közösség esetében eddig nem nyert bizonyosságot, mivel tudtam, hogy mit, azaz kiket keresek, azokra az emberekre voltam

---

<sup>9</sup> Az azonosító interjú hivatott arra, hogy az idegen kultúrából érkező kutató megfelelően tudja értelmezni a fotográfiát. . „A fényképek tartalmi azonosítására szolgáló interjúk segítségével tehát tulajdonképpen a kultúra nem-lefényképezhető területeiről is nyerünk ismereteket” (Kunt 2000: 220)

<sup>10</sup> A családot a mai napig az egyenesági unokatestvérek házassága jellemzi, a falu első telepeseiként fontosnak tartják a vend vérvonal fenntartását, és ennek eszközül az endogámiát választják.

kíváncsi, akiknek a nevével a fejfákon találkoztam és akiket a családi albumokban meg is találtam, ugyanolyan megjelöléssel a képek hátoldalán, mint a temetőben a sírokon. A fényképek, és a hozzájuk kapcsolt élettörténet alátámasztja azt az elképzelést, hogy a két kultúra lassan közeledni kezdett egymáshoz a 20. század elején, ennek bizonyossága a betűváltozások, melyek önmagukban még nem jelentik egy önálló nyelvváltozat kialakulását vagy nyelváltást sem. A képekhez társított időszakok viszont egyértelműen mutatják, hogy bizonyos években ugyanaz a család több vezetéknevet is viselt, valószínűleg nem egységesen próbálták a neveket a magyar igényekhez igazítani.

„Az eltérő családnevek okát nem ismerem, nem is beszélt róla nagyanyám sem, ők tudták, hogy összetartoznak, nem csináltak ebből különösebb problémát.” (T. K.)



3. sz. II. Dancsecz generáció. Forrás: D. Á. Családi fotóalbum. Kétvölgy. [2011]

## 2. A határ

A határ kérdése és fogalma új távlatokat nyit a kétvölgyi emberek identitást vállaló és fenntartani kívánó csoportjai felé, olyan alternatívák kidolgozását teszi lehetővé, amelyek az asszimilációs folyamatok ellenében hathatnak.

A magyar és szlovén nyelvhatár a Kárpát-medence dél-nyugati részén található, és olyan települések találhatók itt, amelyek 1919. augusztus 12-éig Zala és Vas megye részét képezték. A nyelvhatáron fekvő településekre az egymást kiegészítő, munkamegosztást ösztönző kapcsolatrendszer volt a jellemző, melyet a legkisebb mértékben sem kísérték etnikai konfliktusok. (Mohos 2001: 189-204)

A századforduló nagy jelentőséggel bírt az itt élő népek életében, mivel olyan statisztikai módszerek láttak napvilágot, amelyek nagy szerepet tulajdonítottak az anyanyelvi kérdéskörnek. „Azt a nyelvet írták be anyanyelvként, amelyet a kérdezett magáénak vallott, és legszívesebben beszélt.” (Mohos 2004: 92) Ennek azért lehet nagy szerepet tulajdonítani, mert akkoriban a nyelvhatár mentén élő emberek nagy része beszélt az adott településen használt összes nyelvet. A Szentgotthárd környéken élő szlovének képeztek összefüggő nyelvszigetet, de minden településen találunk német ajkúakat is, sajnálatos módon akkoriban az általunk vizsgált Kétvölgyön kihaltak.

A két világháború közötti időszakban vált jellemzővé a magyar nyelv használata a közigazgatásban, de az etnikai szakrális nyelv továbbra is fenn maradt, így fontosabb társadalmi szintér lesz a templom és a mise. Az oktatás területén egyaránt maradtak fenn magyar és szlovén nyelvű iskolák is, „ezek működése az ott dolgozó pedagógustól függött” (Mohos 2004: 99)

A szocializmus időszakában stabilizálódott a viszony a két ország között, a magyar állam támogatni kezdte a szlovén nyelvű oktatást.

„Nagyapám mesélte, hogy mekkora öröm volt, hogy szlovénül tanulhatták az ábécét. Először nem is tudott magyarul olvasni és sokat beszélt olyan szlovén mesékről, amelyeket az iskolában hallott, de ma már a szereplőit sem ismerjük ezeknek.” (P. K.)

A nyelvoktatással egyidejűleg a hagyományőrzés is fontos része lett az iskolai nevelésnek, ekkoriban jelenik meg a Pável Ágoston hagyományőrző kör és a felsőfokú továbbtanulás lehetősége a szombathelyi Tanárképző Főiskola Szlovén nyelv és irodalom tanszékén valósulhatott meg.

„Szombathelyre jártam a tanárképzőbe, igen. Kedves emlék, akkoriban nagy dicsőség volt a faluban odajárni.” (D. A.)

„A tanácsi rendszerben lezajlott népszámlálás adatai a lakosság folyamatos csökkenését mutatták, de a zárt szlovén közösség megmaradt, az asszimiláció nem tördelte szét a nyelvileg egybetartozó falvakat.” (Mohos 2004: 110)

1990. December 23-án egy népszavazás útján dőlt el, hogy megalakul az önálló szlovén állam, amely a hazánkban maradt, magukat szlovénnek valló emberek számára új irányvonalat jelent, hiszen megnyílt az út Ljubljana felé.

„1990 az új világ kezdete. Az öcsém már Szlovéniába ment tanulni, aztán ott is maradt. A gyerekei nem is tudnak magyarul, de nem is járnak haza. Jobb az életük, otthon vannak.”

(K. T.)

A rendszerváltás Magyarországon is más megvilágításba helyezte a nemzetiségek életét. Az önkormányzatiság magában rejt azokat a lehetőségeket, amelyekhez az egyesületi és szervezkedési jog juttatja a szlovén kisebbséget. A Vendvidék fejlődését mindenképpen a megnövekedett bevételek és azok az állami támogatások jelentik, amelyek a vidéki térségeket támogatják lakosságszámtól függően.

„1993-ból folyamatosan tudtunk és tudunk fejleszteni. Elsődleges szempont volt az ivóvíz bevezetése, a jelen problémáját még az utak portalanítása jelenti.” (D. A.)

A határ szerepének vizsgálatához mindenképpen hozzátartozik annak feltárása, hogy Kétvölgy történetében mikor kezdenek társadalmi szinten foglalkozni a vend kérdéssel és azt a közösség tagjai hogyan értelmezik, mennyire befolyásolja a csoportidentitást és a nemzetiségi önmeghatározás vállalását. Trianonnak adatközlőink is nagy

szerepet tulajdonítanak, nem csupán a határok megváltozása kapcsán, hanem a vend az önmeghatározás vállalásában, annak nyílt használatában is politikai okokat látnak.

„Annyit propagáltak ezzel nálunk, hogy itt az emberek vendnek kezdték vallani magukat magyarul és akkor ez lett a nacionalisták hivatkozása, és ma is az.” (D. Á.)

Egy nemzetiségi közösség, mely egy idegen országban maradt, és szórványként él tovább, elkerülhetetlenül szembe kerül az olyan törekvésekkel, mint az adott kultúrába való beleolvadás, az asszimiláció, mely történhet önszántából, de lehet külső, akár állami beavatkozás eredménye is. Az 1950-es évek a falu életére is rányomta a bélyegét, miként az országban mindenhol, és az időszak ideológiája magával vonta a nemzetiségek anyanyelvének tiltott használatát és az ezzel járó következményeket, amelyek némileg fenyegetőleg hatott a vend identitás vállalására.

„Az ÁVH még gyilkossággal is fenyegetőzött. Aki például az anyanyelvén beszélt, arra halál várt vagy jobb esetben börtön.” (K. J.)

A szakirodalmak azt írják, hogy a rendszerváltozás óriási változásokat hozott a hazai nemzetiségi közösségek és csoportok életében, azonban ezek egy részét a kétvölgyiek elmondása alapján meg kell cáfolnunk. Az 1990-es években – az ötvenes évek egyenes folytatásaként, habár finomabb eszközökkel – újra előveszi a haza gondolkodás és államvezetés a vend problematikát, és ismét magyarázni kezdi a népcsoport eredetét és nyelvét.

„A revíziósok megint felélesztették az ügyet, több könyvet is kiadtak, amelyek szlovénellenesek voltak és a vendek állítólagos magyar eredetéről beszéltek.” (D. Á.)

Egyértelműen látszik a visszaemlékezések alapján, hogy a politika milyen mértékben képes meghatározni, szinte behatározni és ideológiájának megfelelően minősíteni kultúrákat. A magyar eredeten túl a Kádár-rendszer akkori képviselői és aktivistái felvállalják a szlovén nemzetiség elismerését, de a falu emlékezetében ehhez is erős politikai, ugyanakkor nem nyílt tartalom és értelmezés társul.

„Kádár – Tito titkos paktum volt arról, hogy itt szlovének élnek, de ezek csak hazugságot hazugságra halmoztak.” (T. A.)

Az asszimilációra való törekvések bizonyos mértékben megvalósultak a faluban, de csak a nyelv szintjén. A ma itt élő vend származású emberek nagy része már nem beszéli a nemzetiségi nyelvét, aki a fiatal generációból felvállalja és használja is azt, erősen motivált abban, hogy szerencsét próbáljon az anyaországban és visszakerülhesen az Anyaföldre.

Kétvölgy hazánk térképén meglehetősen jól elkülöníthető területen, a már korábban említett osztrák-magyar-szlovén hármashatár csücskében fekszik, mely vidéket kulturális szempontból is különálló térségnek tekinti a hazai etnográfia és antropológia.

A kétvölgyi határátkelő a szomszédos Kerkafőre (Čepinci) juttatja el az azon átkelő embert, mely az érdemi érintkezést valósítja meg a hazánkban kisebbségként értelmezett szlovének és a kint, hazájukban élő szlovén polgárok között. A kétvölgyi határátkelő nem éppen a megszokott jelleget mutatja, hiszen a faluban található. Ahogy megérkezik az ember, az út két irányba ágazik, ezek egyike visz az átkelőhöz.

„Az átkelőhely a schengeni egyezmény érvénybe léptéig működött, egy szokványos határállomás volt, különösebb extrák nélkül, mert itt nem volt pl. kamionforgalom.” (D. A.)

A határátkelő egysége ma már csupán jelképes, az út az erdőbe vezet, az ember nem is gondolná, hogy rögtön Szlovéniában találja magát. A falu lakó nem is tulajdonítanak nagy szerepet számára, többnyire csak ösvényként funkcionál, átvezet Odaátra.

„Jaj, Odaát gyakran megyek. Ott laknak az unokatestvéreim, csak átmegek az erdőn és már ott is vagyok. Nincs határ. Elindulok, max a bozót állja az utam.” (T. D.)

A határ a nemzetiségek esetében átjárót jelent, sokszor egy kiutat a másik oldalra, Kétvölgy esetén is így van ez, amiben eltér az egyéb határ értelmezésektől az csupán az, hogy szinte láthatatlanul tölti be funkcióját, megkönnyíti a Szlovéniával való kapcsolattartást és a

vendek határtalanul élhetik mindennapjaikat, bármikor átmehetnek rokonaikhoz vagy munkát vállalhatnak az anyaországban, térbeli akadályba nem ütköznek és a bürokrácia sem állja útjukat.

Érdeemes megnézni, hogy milyen motivációval rendelkeznek, melyek is azok a társadalmi jelenségek, amelyek arra ösztönzik őket, hogy hosszabb időre Szlovéniába menjenek. A kérdést az oktatás és a munkavállalás oldaláról lehet megközelíteni az interjúk alapján, a falu lakóinak nagy része nem is gondolkodik abban, hogy Magyarországon taníttassa gyermekét a középiskola elvégzése után.

„Ott az lehetek, aki vagyok. Szlovén nyelv, szlovén kultúra, semmi magyar. A gyerekeimet is azért taníttatom ott, így a megfelelő közegben fejlődhet.” (K. T.)

Egy másik motiváló szegmens magának a nyelvnek a megtanulása, amely hazánkban akadályokba ütközik. Ha a gyermek nem tanul otthon vagy az iskolában szlovénül, egyetemre sem fog bekerülni, hiába találunk szlovén tanszéket Nyugat- Magyarországi Egyetemen.

„Szükséges lenne tovább vinni a nyelvet. Magyarországon nem tanulom meg, ki kell menni.” (D. B.)

Ha a felnőtt lakosság körében vizsgálódunk, a kinti munkavállalás kerül előtérbe, melynek a magyarországi gazdasági és társadalmi körülmények egyértelműen okai lehetnek.

„Odaát jobb a kereset. Ugyanolyan munkaidővel, többért.” (P. K.)

A nyelv kérdés ezen a területen is megjelenik, azokban a családokban, ahol fontosnak tartják az identitás továbbadását, fenntartását, a felnőtteket ösztönzi egy olyan környezet, ahol felvállalhatja nyelvét és megértésre is talál.

„Szabadon beszélhetünk szlovénül, mindenki érti, mi is értünk mindenkit. Megnyugvás.” (T. B.)

Amiben igazán megjelenik a határ funkciója, az mély politikai tartalommal bír. A kétvölgyi emberek többet tapasztalnak az anyaország támogatásából, mint abból az országból, ahol valójában élnek. Ők legalábbis így vélik. A kölcsönösen működő kapcsolatrendszer, az



oda-vissza való adás és kapás, számukra megtérül. Szlovénia támogatja az itt élőket, a vendék pedig odajárnak tanulni és dolgozni.

„Szlovénia gondoskodik gyermekeinkről.” (C. A.)

Igazából mit is jelent a határ ezeknek az embereknek? Mindenképpen a Tűr a Másik világba, amely tulajdonképpen a sajátja. Ha már úgy hozta a sors vagy éppen a történelem, hogy az anyaországtól leválasztották, a nemzetisége érdekében az igazán identitását vállaló vend ember forgatókönyveket gyárt helyzete megváltoztatására. Problémájára a határvonalak megváltoztatását érzi megoldásnak, melyeket a szabad átjárás miatt a hétköznapiakban ugyanakkor nem is érzékel.

„Ha beszélhetek őszintén, talán az lenne a jó, ha a határvonal pár kilométerrel arrébb kerülne, amelyre már voltak kísérletek 1945 körül, de a lépés komolytalan volt és a lakosságot a magyarosítók félrevezették. Istenem, megoldódna minden problémánk.” (D. A.)

A forgatókönyvek végtelenek, de ami az interjúk során jó néhány adatközlő gondolataiban megjelenik, az önállósulás lehetősége. Ennek természetesen nem csak politikai, de gazdasági akadályai is vannak, amivel tisztában is vannak a vendék, de mégis, megoldási alternatívaként ezt is el tudják képzelni.

„Nyíltan megmondom, ezen nincs mit szégyenleni, én az itteni különállás híve vagyok, mert nyelvünk, identitásunk, történelmünk ezt mutatja.” (T. B.)



4. sz. A határátkelőhöz vezető földút. Terepfotó. Készítette: Tóth Judit Gabriella. [2011]

### 3. Konklúzió

A Kétvölgyön élő vendek azon kevés nemzetiség közé tartoznak, amelyek nem közömbösek a kultúrájukat érintő asszimilációs hatásokkal szemben, és az endogámia mellett egy másfajta kiutat is igyekeznek találni, mellyel identitásuk megtartható és tovább örökíthető a következő generációnak.

A határ és a határmentiség olyan fogalmak, melyek erősen befolyásolják a Szlovéniától elválasztott vend emberek életét. A határ a megismerés és egyesülés tereként jelenik meg. A Kétvölgyön élő nemzetiség határhoz való viszonyulása tisztán megmutatja, hogy milyen mértékben is határozza meg ez az állapot az identitást, a csoporthoz való tartozást és a közösséget jóval inkább maga a határ jellemzi „nem az általa körülvevett kulturális tartalom” (Barth 1969: 15).

A határátlépések erős mozgatórugói a Schütz által felvázolt Mitwelt megteremtésének (Schütz 1974), amely a lehetséges társadalmi világot jelenti, az anyaországgal megélt nemzetiségi identitást és sorsközösséget, ahol nem csupán megfigyelőként, hanem aktív csoporttagként jelenik meg a kétvölgyi ember. A vendek nem igazodnak a Magyarország által kínált társadalmi környezethez, hanem sokkal inkább kötődnek Szlovéniához és jövőképüket is ez határozza meg. Nem kívánnak kettős identitású közösségként élni, inkább „haza mennek”, ahol azok lehetnek, mint ősök, szlovénul beszélő és Szlovéniában is élő aktív entitások.

A határnélküliség egy sajátos ideológiaként jelenik meg. A határ megszüntetése az autonómia gondolatát ösztönzi és erősíti. Az egykori határvonal elsődleges szerepe az volt, hogy megakadályozza a határon kívüliekkel történő kicserélődést, míg a határon belüliek integritását támogatta. A szlovén – magyar határ ma már csak látszólagos, és ez jól érződik a kétvölgyi vendek optimizmusában és mindennapi életvitelében.

## Bibliográfia

- Barth, Fredrik (1969): Introduction. In: Barth, Fredrik (szerk.): *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Cultural Differences*. London: George Allen & Unwin, 9–38.
- Barthes, Roland (1985) *Világoskamra*. Budapest, Európa Kiadó.
- Biczó Gábor (2009): *Hasonló a Hasonlónak*. Pozsony. Kalligram.
- Bindorffer Györgyi (2001): *Kettős identitás. Etnikai és nemzeti azonoságtudat Dunabogdányban*. Budapest: Új Mandátum, MTA Kisebbségkutató Intézet.
- Garami Erika – Szántó János (1991): *Magyarországi szlovákok. Kutatási jelentés*. Budapest: TÁRKI.
- Gyurgyik László (2001): *Az asszimiláció szociológiai elméleteinek és operacionalizálásuknak egy lehetséges változata a társadalomtudományi kutatásokban*. In: *Politikai és nemzeti identitás Közép-Európában*. Bp, Teleki László Alapítvány. 149-162
- Heller Ágnes (1997): *Az idegen*. Budapest: Múlt és Jövő Könyvkiadó.
- Kunt, Ernő (2000): *Útmutató fotóantropológiai kutatáshoz*. In: R. Nagy József (szerk.): *Családi album*. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Mohos Mária (2004): *A magyar-szlovén nyelvhatár változásai 1900-2000*. In: Kozma István –Mohos Mária (2001): *Közigazgatási változások a magyar-szlovén határ mentén a XX. Században*. In: *Érintkező kultúrák, kisebbségi értékek*. Pécs. 189-204.
- Ricoeur, Paul (1997): *A husserli idealizmus hermeneutikai kritikája*. In: *Fenomenológia és hermeneutika*. Budapest: Kossuth.

Schütz, Alfred (1974): *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt. Eine Einleitung in die verstehende Soziologie.* Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag

Vergilius (1987): *Aeneis.* Budapest. Kozmosz (Fordította: Kartal Zsuzsa)

Weber, Max (1992): *Gazdaság és társadalom. 2/1.* Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó